

MICHAEL POWICKE:

MILITARY OBLIGATION IN MEDIEVAL ENGLAND

(A STUDY IN LIBERTY AND DUTY)

(Oxford, Clarendon Press, 1962. 264 o.)

Az utóbbi években a középkori angol hadszervezet történetéről számos, a bő forrásanyagot alaposan felhasználó tanulmány jelent meg, összefoglaló jellegű munka azonban nem. Ezt a hiányt igyekeznek pótolni e könyvével Michael Powicke, a torontói egyetem tanára. Elsősorban nem haditechnikai és pénzügyi kérdésekkel foglalkozik, hanem a nemzet különböző rétegeinek jogaival és kötelességeivel.

Szerinte a középkori angol hadszervezetnek három „főszereplője” van: a király, a nemesség és a nép, azaz a nem nemesek. E három „főszereplő” jogait, kötelességeit, törekvéseit vizsgálja, s eközben plasztikusan rajzolódik az olvasó elé a középkori angol hadszervezet különböző elemei. Fejtegetéseit az ősi angolszász *fyrd* leírásával kezdi. Nézete szerint ebben már megvoltak a középkori angol hadszervezet összes lényeges alkatrészei, s a hastingi csata (1066) nem jelent olyan éles választóvonalat, mint a korábbi angol kutatók gondolták. A *fyrd* három eleme már 825-től megkülönböztethető: 1. a király közvetlen vezetése alatt álló udvari katonaság (udvari thegn-ek, később huscarl-ok). 2. a királyi udvaron kívül élő nemesek csapatai (vidéki thegn-ek). 3. a helyi közösségek által fegyverbe szólított, főleg védelmi célokra alkalmas, többségében parasztokból álló katonaság, e harmadik elem magva a paraszti gyalogság volt, vezetői azonban nemesek. Az egész *fyrd* szempontjából csak mint segédcsoport jöhet számításba. Általában 5 *hide* (kb.

48 hektár területű földdarab) után kellett egy harcost kiállítani. Akiknek ennél kevesebb földjük volt, közösen állítottak ki egy harcost, s ennek költségeit otthon maradó társai fedezték — hasonló módon, mint a frankoknál Nagy Károly korában.

A normann hódítás után a hadsereg zöme természetesen a normann hűbérurak lovagi egységeiből áll. A nem normann — angolszász — fegyveres csapatok sokáig megmaradnak 1066 után, de jelentőségük egyre kisebb. A feudális lovagcsapatok mellett már korán találkozunk királyi zsoldosokkal is, amit a középkori angol királyság viszonylag fejlett pénzügyi-adózási rendszere magyaráz meg. 1066-tól 1154-ig a normann—angol hadszervezetben hanyatlás tapasztalható. A kommunális népi csapatok, mivel normann szempontból nem megbízhatók, elsorvadnak, a lovagi birtokokkal rendelkező normann hűbérurak pedig igyekeznek kivonni magukat a hadi kötelezettségek alól. Az erős kezű II. Henrik trónra léptével, 1154-ben, az angol hadszervezet új korszaka kezdődik. Megnő a zsoldosok szerepe, és újra szabályozzák a lakosság valamennyi rétegének katonai kötelezettségeit. Az 1181-ben kiadott Assize of Arms részletekbe menően megszabja, hogy a lakosság különböző jövedelmű rétegei — jövedelmük arányában —, milyen fegyverzetben kötelesek hadba vonulni, s nem hagyja ki a legszegényebbeket sem. 1205-ben a kommunális polgári és parasztkatonaság állandó katonai szervezetet nyer, s

ettől fogva *iurati* a nevük. A kontinens országaival ellentétben (elsősorban Nyugat- és Közép-Európát tekintve) a középkorban az angol gyalogság nem hanyatlott le, mert a nemeselek hadkötelezettsége nemcsak elvben maradt meg (mint pl. Németországban), hanem ténylegesen is. Fegyveres szolgálataikat az 1285-ös winchesteri statutum újra megerősíti és szabályozza. Ezzel egy időben az angol népi gyalogság átveszi a walesiek igen hatásos nemzeti fegyverét, a hosszú íjat, és elitjükből a középkor legkiválóbb gyalogos íjász fegyverneme fejlődik ki.

I. Edwárd, II. Edwárd és III. Edwárd idejében (1272—1377) éri el csúcspontját a középkori angol hadművészet. A viszonylag erős központi hatalom a — részben zsoldos — lovagi és gyalogos íjász fegyvernemet a lovagok gyalogos harcmodjára segítségével hatékonyan tudja összehangolni. A százéves háború nagy ütközeteiben rendszerint legyőzik a tisztán lovagi francia seregeket, annak ellenére, hogy ezek — csak a lovagi fegyvernemet tekintve — Európa legerősebb seregei voltak. A három Edwárd uralkodása idején a népi gyalogosok, a „*iurati*” egyrésze támadó háborúkban is részt vesz. 1377 után ez megszűnik. Az 1377-től 1485-ig tartó korszakban hanyatlak az angol hadsereg és hadművészet, fokozatosan elhalványodik az angol seregek fölénye a franciákkal vívott harcokban. A központi hatalom gyengül, a lovagság, mint hatékony fegyvernem le hanyat-

lik — többek között túlságosan elnehezült páncélzata miatt, a „*iurati*”-kat a parlament tiltakozása miatt — csak védelmi harcokban lehet felhasználni — az angol seregek kiszorulnak Franciaországból.

A középkori angol hadsereg szervezet jellemzőbb vonásai a szerző szerint, hogy a király központi hatalma erősebb, mint a kontinensen, s valószínűleg éppen ezért a nem nemesi erők szerepe is lényegesebb. (Ez azzal a közismert körülménnyel is összefügg, hogy az angol parasztságnak aránylag nagy része maradt a középkorban szabad állapotú.) A nemesek szerepe már a klasszikus hűbériség kialakulása előtt, azaz 1066 előtt is döntő volt, és az maradt a XIV—XV. században is, amikor már nem birtokaik fejében katonáskodnak — ők lesznek a királyi zsoldos csapatok szervezői és vezetői.

Michael Powicke igen tartalmas, érdekes és színvonalas művét a középkori történelemmel foglalkozók nagy élvezettel és haszonnal forgathatják. Egyetlen kifogásunk legfeljebb az lehet, hogy a könyv néhol talán túlságosan is tömör, helyenként a nagy tömegben az olvasó elé tárt, egyébként áttekinthető adatok részletesebb kifejtést érdemeltek volna. Ez a kifogásunk természetesen nem sokat von le a szerző érdemeiből, s munkáját őszintén ajánljuk mindazoknak, akiket a középkori hadtörténet és alkotmánytörténet érdekel.

Borosy András